

**РОЛЬ ЕКСПЕРТІВ
У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ:
довіра як ключовий чинник формування громадянського суспільства**

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету
та неопублікованими документами)*

Забезпечення громадян широким і вільним доступом до отримання інформації, її використання та обміну нею є найважливішою соціальною передумовою успішного розвитку сучасного *інформаційного суспільства*.

Поняття «інформаційне суспільство» виникло ще в другій половині 60-х років ХХ століття, коли людство вперше усвідомило наявність інформаційного вибуху, завдяки якому кількість інформації стала зростати з неймовірною швидкістю [1].

Проте перевантаження інформаційного простору, своєю чергою, спровокувало проблемну ситуацію: люди, відчуваючи гострий дефіцит часу, зіткнулися з необхідністю оброблення величезних обсягів інформації. Багато хто готовий був навіть платити за можливість заощадити свій час. Інакше кажучи – за можливість довіритися комусь, хто допоможе прийняти рішення, розтлумачить складну ситуацію, пояснить цінність того чи іншого об'єкта, культурної події тощо [2].

Так бум у сфері інформаційного простору став причиною появи когорти людей, чия думка стала суттєво впливати на ефективність сприйняття продукту просування – увага споживачів зосередилася на словах лідерів думок, експертів, чії настанови, погляди й уподобання стали важливим сегментом комунікації [3].

Саме зв'язки з експертами дозволяють вирішувати найважливіші комунікаційні завдання: доносити цільовим аудиторіям потрібну інформацію у потрібний час і вимірювати ефективність цього звернення. Експерти здатні не лише транслювати інформацію на велику аудиторію, але й реально впливати на її думки й дії, вибирати повідомлення, які спричиняють суспільний резонанс, формують дискусію навколо певної теми [4].

Для експертів, які хочуть залишатися фахівцями та не втрачати професійну повагу до своєї діяльності з боку суспільства та колег, конче необхідно дотримуватися професійної (корпоративної) етики, інструментарію, кодексів тощо. Адже саме люди, думка яких важить у суспільстві, стають модераторами настроїв і поглядів цього суспільства, а від професійного та морального підходу експертів до справи значною мірою залежать результати вирішення проблеми чи з'ясування ситуації.

Що кращий експерт, тим вужчим є коло тем, які він або вона коментують, оскільки для досконалого освоєння певної тематики іноді потрібні роки. Експерти, які цінують свою репутацію, завжди відмовляються коментувати тему, якої вони не знають або знають поверхово [5].

Та, на жаль, «в системі, де немає орієнтирів і стратегій, дуже легко уявляти собі, що ти все знаєш і все можеш. Не через освіту, досвід чи знання, а просто тому, що ти дуже хочеш», – зазначає співкуратор некомерційної швейцарської організації CULTURESCAPES у Базелі Катерина Ботанова [6].

Незважаючи на те, що процес становлення експерта достатньо тривалий – (за даними наукових досліджень потрібно не менше 10 років, щоб за сприятливих умов стати експертом у будь-якій царині професійної діяльності) – «експерти» почали з'являтися масово всюди, яких би сфер життя це не стосувалося [7].

Формуючи власну думку крізь призму побутових та ідеологічних стереотипів і уподобань, насаджуючи «єдино правильні рішення», не дотримуючись неупередженості в поясненні проблематики, такі псевдоексперти перетворилися на маніпуляторів суспільної думки [8].

Відтак, у суспільстві суттєво знизилася довіра до експертів – і до тих, хто себе такими просто вважає, і до тих, хто ними насправді є.

«Ця постановка, – за словами експертів, – найкраща культурна подія року»; «Експерти зазначили, що такий підхід використано вперше»; «Саме ці мистецькі події можуть змінити ставлення до України, – переконані експерти» – такими заголовками рясніє інтернет. Щоразу частіше автори статей забувають чи вважають непотрібним зазначати навіть прізвища тих «експертів», висловлювання яких стають ключовими в тексті. А публічні виступи таких «експертів» на телеекранах – радше реклама й майданчик для самопіару. Їхня ж освіта чи рівень обізнаності в певному питанні зазвичай викликають сумніви.

У 2017 році в одному з номерів американського журналу «The Foreign Affairs» вийшла стаття дослідника Тома Ніколза «Як Америка втратила віру в експертів, і чому це величезна проблема», в якій автор намагається з'ясувати, чому суспільство більше підтримує популістські стратегії та перестає довіряти людям, які справді присвятили багато часу, аби вивчити й розібратися у тих чи інших складних сферах.

Том Ніколз підкреслює, що принципи, обґрунтовані аргументи є ознакою інтелектуального здоров'я й життєздатності в демократії. «Та я переживаю, – пише він, – бо ми більше не маємо таких аргументів, просто гнівні крики... Люди масово почали вважати себе експертами з тих чи інших питань, базуючи свій досвід на статтях з вікіпедії, дописах блогерів та пошуковику гугл» [9].

Схожа ситуація не лише в Америці – соціологічні дослідження в різних країнах фіксують досить низький рівень довіри до експертів.

Тільки у Великій Британії кількість людей, які довіряють медіа, впала з 36 % у 2016 році до 24 % у 2017 році [10].

На тому, що недовіра до експертів є однією з основних проблем сьогодення, зійшлися й учасники дискусії, яка відбулася 27 квітня 2017 року в Києві в Україн-

ському кризовому медіацентрі. Представники міністерств, владних установ та агенцій, експертних структур, причетних до комунікації та адвокації реформ, редактори ЗМІ шукали шляхи виходу з кризи у соціальних відносинах [11].

З одного боку, проблема недовіри до експертів підтверджує наявність критичної настанови й потенціалу обережності як соціального явища, з іншого ж, свідчить про кризовий стан держави в цілому. Адже довіра в сучасному соціумі – барометр, який відображає загальний стан ефективності та дієвості різних інституцій, вказує на проблемні аспекти життя як на міжособистісному, так і на інституційному рівнях, а культура довіри – важливий орієнтир у розвитку сучасного демократичного суспільства [12].

То чи можна й варто повертати довіру до експертів сьогодні? Які якості повинні мати експерти й споживачі, щоб вибудувати справді якісний діалог в інформаційному просторі?

На ці та інші питання спробували знайти відповіді автори онлайн-курсу «Фактчек: довіряй-перевіряй», створеного спільно з організацією VoxUkraine. Цей курс допомагає з'ясувати, за якими критеріями потрібно обирати експертів, щоб не натрапити на профана.

«Інколи людям, читаючи друковані, інтернет-ЗМІ чи просто дописи у фейсбуку, важко самим зрозуміти, хто є справжнім експертом із певної теми, а хто – «диваним аналітиком», – зазначає Олена Шкарпова, керівник проекту VoxCheck, – тому необхідно з'ясувати, на що саме зважати, дослухаючись до лідерів думок».

Отже, найбільш поширеними є три типи експертів:

- блогери, іноді журналісти, чия думка з певної теми цікавить медіа. Їхні знання з політики, економіки чи культури можуть бути як поверховими, так і досить глибокими; зазвичай вони самоучки;
- менеджери фірм, консультанти, вузькопрофільні спеціалісти. Тобто, ті, хто справді займається певною сферою;
- аналітики, що працюють в аналітичних центрах і досліджують певні теми, зазвичай теоретичні.

Серед критеріїв, на які варто звертати увагу під час верифікації експерта, – резюме (тобто, потрібно перевірити, місце навчання й праці), наукові дослідження або статті, коло експертних тем, риторика й категоричність тощо.

Професійні експерти досить часто працюють у дослідницьких центрах, мають наукові ступені та пишуть дослідницькі праці, зазначає О. Шкарпова. А якщо експерта цитують у західних наукових роботах або його праці публікують у великих наукових журналах, то їх можна знайти на сайті Google Scholar. [5].

Журналіст Борис Бахтєєв, своєю чергою, виокремлює три основні ролі експертів.

Перша – коментування, тобто, оприлюднення фактів: політичних, географічних, мистецьких тощо – об'єктивних знань, які не є загальновідомими. Експерт може або казати правду, або помилятися (й тоді його на цьому можна легко

викрити). Коли йдеться про виголошування експертами об'єктивних фактів, цілком достатньо посилатися на одного експерта – головне, щоб його знання не викликали сумнівів.

Друга роль – оцінювання, й вона вже складніша, адже оцінка є суб'єктивним чинником. Будь-яка оцінка експерта з будь-якого предмета містить досить потужну суб'єктивну складову. Експерти, хай хоч якими незаангажованими вони будуть, мають свої погляди, поділяють або не поділяють ті або інші позиції, підтримують або не підтримують ті або інші теорії та концепції. Важливо дослухатися до думки кількох лідерів думок, щоб не сприйняти одноосібну позицію як абсолют.

Третя роль експертів – це прогнозування. У цьому випадку основним завданням споживачів/слухачів є обережне ставлення до тих експертів, які дають категоричні прогнози, а не кілька версій та сценаріїв [13].

Експерти-фахівці завжди обережно роблять висновки, намагаючись представити всі можливі точки зору та взяти до уваги всі можливі фактори. Ймовірніше, вони назвуть багато різних факторів, які впливали на певний показник або явище, і не робитимуть категоричних висновків.

Хороший експерт розуміє, що несе відповідальність за свої слова, адже вони можуть вплинути на життя багатьох людей [5].

Потрібність експертів важко заперечити – в усьому світі люди потребують від спеціалістів кваліфікованих експертних коментарів, завдяки яким створюється якісний контент і формується інформаційний простір [14].

Окрім того, реалії культурного життя в Україні сьогодні вимагають безпосереднього втручання експертів у світ мистецтва й на рівні менеджменту, й на рівні створення та реалізації художніх проєктів. Йдеться про участь представників філософії мистецтва в роботі державних і недержавних закладів культури, художніх рад і фондів, творчих спілок, музеїв, галерей, філармоній, в системі шоу-бізнесу [15].

Так, у 2018 році Українським культурним фондом було сформовано вісім експертних рад для розгляду проєктних заявок за такими секторами культури: візуальне мистецтво, аудіальне мистецтво, аудіовізуальне мистецтво, дизайн та мода, перформативне та сценічне мистецтво, культурна спадщина, література та видавнича справа, а також культурні та креативні індустрії.

Конкурс експертів тривав із 24 квітня до 18 травня 2018 року. За цей час на розгляд комісії надійшла 281 заявка від діячів культури з усіх регіонів України та інших країн.

«Ми зіткнулися з певними труднощами, бо знайти універсального експерта, який є не лише представником галузі, але й, в ідеалі, володіє основами фінансового менеджменту – це було завдання не з легких», – зізнається виконавчий директор УКФ Юлія Федів. Вона сподівається, що експерти, які ввійшли до експертних рад, – це люди, що довгий період працювали й володіють інформацією про свій сектор, і можуть дати свідому оцінку тому чи іншому проєкту.

Цікаво, що саме у цей час спостерігалася велика активність користувачів у соцмережах, на стратегічних сесіях, у фокус-групах у вирішенні таких питань: *хто ж такий взагалі експерт? Що є експертизою в сфері культури і мистецтва та як можна визначити, який продукт є важливим, а який – ні?*

Це свідчить, що суспільство потребує і готове чути людей, здатних компетентно оцінювати якість культурних проектів та здійснювати дослідження в сфері культури та креативних індустрій.

Для кращого оволодіння методом оцінювання проектів за вимогами УКФ, а також заради поінформованості про пріоритети тих чи інших конкурсних програм, про досвід реалізації проектів попереднього року/років експерти УКФ регулярно беруть участь у тренінгах.

13 лютого 2019 року в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого відбувся тренінг для експертів Українського культурного фонду.

Згідно з оприлюдненою Стратегією та новими конкурсними програмами водночас із презентацією пріоритетів діяльності УКФ команда Фонду ознайомила присутніх із правилами та критеріями оцінки та важливістю відповідального ставлення експертів до розгляду проектних заявок.

Методику оцінювання проектів висвітлила начальник експертного відділу Наталія Іванченко, акцентуючи увагу аудиторії на загальних принципах законності, професіоналізму, неупередженості, об'єктивному обґрунтуванні прийнятих рішень. Також було поетапно пояснено процедуру оцінювання проектів, зазначено терміни їх оцінювання, проведено низку практичних занять.

Фахівці переконані, що проекти, які були й будуть відібрані експертними радами, покажуть якісний результат і продемонструють українському суспільству підтримку культури та мистецтва нашою державою. А сам Фонд як державна інституція нового типу, що базується на принципах прозорості, відкритості й незаангажованості, слугуватиме прикладом нового підходу до організації діяльності в українських структурах [16–18].

До слова, об'єднані експертні спільноти, ради, кластери та асоціації можуть швидше інтегруватися в міжнародний простір і впливати на інноваційний розвиток [19].

Референт із питань культурних програм Goethe-Institut в Україні Фрідеріке Мьошель вражена тим, як, попри непрості часи, багато культурних установ та ініціатив намагаються покращити свої методи роботи, при цьому критично оцінюючи їх. «Культура – дуже важливий чинник у побудові активного й демократичного суспільства. І особливу роль вона відіграє саме під час війни, коли панує невизначеність...», – зазначає Ф. Мьошель.

Упродовж кількох років у рамках проекту Goethe-Institut «Культурно-освітня академія» українські культурні експерти мали можливість відвідати престижні фестивалі в Німеччині: Ruhrtriennale (щорічний фестиваль музики і мистецтва) та Donaueschinger Musiktage (фестиваль сучасної музики) тощо.

«Я спілкувалася з кількома учасниками цих поїздок, – ділиться враженнями Ф. Мьошель, – і вони розповідали, що знайшли у Німеччині своїх одноду-

мців і вже планують спільні проекти... Крім того, німецькі експерти завжди підкреслювали, що вони можуть багато чому навчитися в українських колег, і що обмін ідеями дуже важливий для їхнього професійного розвитку».

Референт вважає, що саме з такого обміну досвідом впливають нові ідеї й народжуються нові проекти: «У ситому й задоволеному суспільстві культура та мистецтво часто зводяться до декоративної функції і колекціонування цінних речей, як на міжнародному артринку. Тут, в Україні, мистецтво ретранслює значно важливіші речі. Складне фінансове становище не стає на заваді справді креативним людям і свою думку вони доносять до значної частини суспільства», – переконана вона [20].

Нашим експертам вдається тримати Україну в фокусі уваги європейського істеблїшменту, – стверджує й виконавчий директор і співзасновник Офісу зв'язку українських аналітичних центрів у Брюсселі Олена Карбу.

Хоч Україна не є членом Євросоюзу, рівень відносин між Києвом і Брюсселем – безпрецедентний. Це визнають не лише українські урядовці, а й європейські високопосадовці. Донести до ЄС об'єктивну інформацію про реальні потреби України і стан реформ допомагають незалежні експерти неурядових організацій. Оскільки культура участі громадянського суспільства в ухваленні політичних рішень у Європі існує вже давно, то українським експертам останніми роками вдалося налагодити плідний діалог з тими європейськими високопосадовцями, які опікуються українським питанням.

Коли у квітні 2014 року відбулося офіційне відкриття Офісу, перед Україною, яка заявила про свій європейський вибір на Євромайдані, постали інші завдання. Наша країна опинилася на хвилі посиленої уваги з боку європейських партнерів. Основним завданням українських експертів, яке є актуальним і нині, стало проведення й надання кваліфікованого аналізу процесів, які відбуваються у нашій країні. «Ми переконані, що українські експерти знають свою державу найкраще, бо зсередини. Ми поширюємо дані такого неупередженого аналізу з усіх можливих сфер реформування країни у Брюсселі серед тих, хто фахово займається українським питанням: європейських посадовців і експертів», – наголошує О. Карбу [21].

Важливою подією на міжнародній арені став експертний семінар «Збереження пам'яті задля побудови діалогу та примирення в Україні», який відбувся 1–4 вересня 2016 року в Івано-Франківську за участі експертів із України та з-за кордону – культурних діячів, музейних працівників, активістів та експертів із питань історичної пам'яті.

Програма семінару полягала в роботі в групах, а також в участі в публічних дискусіях, які стосувалися широкого кола проблем, в тому числі геноциду, біженства, питання вимушених переселенців, прав людини тощо.

У рамках заходу було представлено приклади практик зі збереження пам'яті в Україні, Польщі, Німеччині. Окрім того, вперше було презентовано концепцію віртуального музею культури Луганська Luhansk's Art & Facts, який реалізують спільно Goethe-Institut Ukraine та Молодіжна організація СТАН за підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина

та за консультативної підтримки FNХВ Friedrichshain-Kreuzberg Museum в Берліні.

Мета семінару – знайти відповідь на питання, якою є практика збереження пам'яті та порятунку культури в умовах збройних конфліктів в Україні та світі на сьогодні, а також, як збереження культурної спадщини може вплинути на побудову діалогу та примирення в сучасному українському суспільстві [22].

А 23 червня 2017 року в Києві під час дискусії «Культура у конфлікті і культурні діячі як посередники у вирішенні конфлікту» німецькі експерти та українські діячі культури з'ясували можливу роль митців у подоланні конфлікту в Україні.

Під час заходу українські діячі культури зустрічалися з представниками німецько-українського проекту Ukraine Calling з Європейського університету Відня. Німецьких експертів цікавили рефлексії українських митців на події, які відбулися в Україні упродовж кількох років: протести на Майдані, анексія Криму, збройний конфлікт на Донбасі.

Керівник проекту Ukraine Calling Штефан Генкель (Stefan Henkel) вважає, що культура в Україні має більш виражений політичний характер, ніж у Німеччині, тому роль українських культурних діячів у розв'язанні конфлікту в країні є визначальною.

Водночас заступниця керівника відділу з питань взаєморозуміння між народами Європи та її сусідами Фонду імені Роберта Боша Майя Зібіллі Пфлюгер (Maja Sibylle Pflüger) переконана, що в Україні діячі культури виконують ще й громадянську функцію. За її словами, це, зокрема, показала «Київська школа: Бієнале 2015», яка проходила за підтримки Фонду Боша. «Там митці вийшли суто за рамки мистецтва і поринули глибше в проблеми суспільства в цілому. Я вважаю, що німецьким митцям є вже дечому повчитися в українських колег», – каже Майя Зібіллі Пфлюгер.

Креативний директор Національного центру Олександра Довженка Ольга Жук переконана, що функція культури в Україні – це експансія миру. За її словами, актори, письменники, музиканти, художники від самого початку протестів на Майдані до сьогодні надають допомогу тим, хто постраждав, хто пішов воювати на Схід України, хто повернувся з війни, внутрішньо переміщеним особам, тим, хто залишився на окупованих територіях. «Роль митців у конфлікті – не посередника, не арбітражного судді, а соціального архітектора. Митці змінюють контекст, розширюють його і створюють можливість почати діалог», – вважає Ольга Жук.

Український режисер, засновник проекту «ДрамПортал. Читки-перформанси сучасної драматургії» Павло Юров, який родом із Луганської області й більше двох місяців провів у полоні бойовиків на Сході України, в рамках «ДрамПорталу» організовує відкриті читання найцікавіших зразків новітньої вітчизняної та зарубіжної драматургії. Режисер називає такі «читки» текстовими перформансами, де замість відсутнього візуального ряду п'єси на перший план виходять її персонажі й конфлікт [23].

Так культурні діячі стають медіаторами у вирішенні конфліктів, чия експертна точка зору формує нову площину сприйняття і дійсності, зокрема культури та мистецтва.

К. Ботанова, співкуратор некомерційної швейцарської організації CULTURESCAPES у Базелі, вважає важливою компетенцією експертів, яких справді потребує зараз суспільство, вміння поєднувати широту й глибину знання, тобто, «залишаючись екпертом у певних сферах (хоч сьогодні вже не можна собі дозволити бути екпертом лише в чомусь одному), мати кілька взаємопов'язаних сфер, які знати достатньо глибоко. Але треба мати й достатньо широкий горизонт, де ці сфери поєднуються».

Можна й варто бути фахівцем із літературознавства чи мистецтвознавства, та при цьому необхідно розуміти, як працює економіка, зокрема, «культурна», які політичні реалії впливають на порядок денний в культурі, чому мистецтво сьогодні говорить саме про це, як воно взаємодіє з аудиторією і чому це має бути цікаво. Без цього сьогодні неможливо розказати історію, вважає К. Ботанова.

У сфері культури й мистецтва професійний експерт може виступати арткритиком, не підмінюючи мистецтвознавця, а пропонуючи новий ракурс бачення художнього твору, вводячи його у широкий соціокультурний контекст філософсько-естетичного аналізу.

Фахівці спостерігають процес, коли сучасна західна естетика все більше ототожнює себе з арткритикою, і все частіше звертається до поєднання філософського й мистецтвознавчого аспектів естетичного знання [6; 15].

Фахівець з естетики може тут виконувати роль куратора різноманітних проектів, генератора ідей, експерта з оцінки творів того виду мистецтва, в якому він професійно спеціалізується. Мова йде про толерантне кураторство, професійну кореляцію й апробацію творчого процесу з точки зору розуміння його глибинних філософських, психологічних і естетичних засад [15].

У 2017–2019-му роках українські видавництва почали активно співпрацювати з блогерами, медійниками (відомими журналістами, власниками ЗМІ, літературними критиками), а також митцями (художниками, дизайнерами), вибираючи зазвичай на ролі експертів професіоналів у своїй галузі, людей відомих, але не причетних до літературного процесу.

Наприклад, книги видавництва «Наш формат» презентують у незвичному форматі зустрічей читацького клубу, запрошуючи цікавих спікерів, що дозволяє зібрати й згуртувати навколо видавництва ядро відданої цільової аудиторії.

Видавництво «Комора» запросило читачів на розмову «Чому не цінуємо своїх еліт?» за участі Оксани Забужко (письменниці, публічної інтелектуалки), Ірини Щукіної (завідувачки Музеєм Лесі Українки в Києві) та Олени Гусейнової (письменниці, журналістки). Додатковим приводом для розмови стало перевидання книги-дослідження Оксани Забужко, присвяченої Лесі Українці «Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій».

А платформа краудпаблішингу Komubook скористалася підтримкою українського письменника й блогера Богдана Логвиненка: в останній день третьої черги краудфандингу він написав пост про Komubook у соцмережі Instagram,

який зібрав майже 200 лайків, і за дуже короткий час кількість замовлених примірників зростає в десятки разів.

Це дало підстави організаторам краудпаблішингу надати такі рекомендації: «Знаходьте цікавих і популярних блогерів, пропонуйте розказати про себе, дайте кілька своїх книжок їм на огляд. Це один із основних законів маркетингу – люди набагато активніше купують те, що їм рекомендують знаменитості або їхні авторитети».

Така співпраця з експертами допомагає видавництвам набирати обертів і активніше шукати свою аудиторію.

Треба брати до уваги, що культурний продукт створюється не лише представниками культурної галузі, а й представниками тих галузей, які на стику, – соціальна, економічна сфера, іноді навіть сфера охорони здоров'я.

У наш час дизайн-мислення і культура як метод чи інструмент для реалізації тієї чи іншої цілі сприймаються й використовуються іншими секторами.

«Вибудовувати відносини з лідерами думок необхідно за тим же принципом, що й дружні стосунки між людьми. Довіра складається на ґрунті спільних інтересів, цінностей і життєвих установок. Не варто залучати до співпраці лідера думок тільки через його популярність», – вважає К. Назарова, PR-менеджер комунікаційного агентства Brandcom.

Необхідно завчасно формувати ядро з особистостей, для яких тема буде цікавою, важливою, актуальною й відобразить їхні погляди й позиції. Подальша взаємодія можлива за допомогою запрошення на заходи, круглі столи, відкриті обговорення і лекції, де експерт виступатиме модератором чи спікером, а також залучення експерта до написання статей, оглядів, публікацій на актуальну тему.

Проте, в роботі з експертами, як і в будь-якому іншому методі просування, можуть виникнути певні проблеми. До прикладу – негативні наслідки для репутації бренда чи події у зв'язку з неприйнятною поведінкою обраного для співробітництва експерта, публічними негативними коментарями, висловлюваннями чи вчинками, а також через подання неправдивої інформації [17; 4].

Утім, відповідальність за сприйняття інформації лежить не лише на експертах, а й на реципієнтах. Аби утверджуватися як громадянське суспільство, слід уникати простих рішень, вивчати мотивації, що стоять за тією чи іншою пропозицією, та передбачати можливі наслідки таких пропозицій. Варто бути критичними до себе й сумніватися в будь-якій інформації, щоб бачити множинність можливих наслідків, і лише тоді ухвалювати відповідальні рішення, переконана К. Ботанова. Вона вважає, що проблема недовіри до експертів виникла саме з огляду на те, що дуже багато людей, які називають себе експертами, не є ними в жодному випадку [6].

«Якщо ви споживаєте інформацію відповідально, вам доведеться реформувати інформаційний потік», – упевнено заявляє редактор журналу «Український тиждень» Дмитро Крапивенко й радить формувати для себе «чорний список» експертів та ресурсів, які викликають підозри чи поширюють відверту брехню [6; 24].

Ігор Семиволос, виконавчий директор Центру близькосхідних досліджень, зазначає: «Експерти – це кораблі, які самі борознять простори Всесвіту, вони не можуть подати істину в останній інстанції, вони теж можуть помилятися» [11].

Саме тому людям необхідно здобувати знання з медіаграмотності, вважає авторка ідеї та співзасновниця проекту StopFake.org Ольга Юркова. Слід вчитися самим відфільтровувати, редагувати та структурувати контент, який пропонують медіа, де чимало фейків, пропаганди, маніпуляцій, популізму, чорного і білого піару, прихованої політичної реклами тощо.

О. Юркова радить не довірять невідомим експертам. «Справжні експерти – добре відомі, мають відповідну освіту, досвід і хорошу репутацію у професійних колах. Мають вагомі успіхи у своїй сфері, інколи – наукові праці. Натомість псевдоексперти часто вириваються із небуття, щоб зробити гучну заяву» – пише вона у статті «Не вір, не лайкай, не репость: 10 заповідей медіаграмотної людини» [25; 26].

Медіаграмотність аудиторії відіграє велику роль у сприйнятті того чи іншого експерта, переконана й Голова Незалежної медійної ради та Голова ГО «Детектор медіа» Наталія Лигачова. Попри те, на її думку, самим експертам також слід частіше відмовлятися коментувати те, в чому вони насправді не є компетентними, скеровувати медійників до колег, які можуть дати якісний коментар, але при цьому є менш відомими та впізнаваними в ЗМІ.

7 лютого 2018 року Наталія Лигачова, члени Незалежної медійної ради та зацікавлені представники медійної спільноти обговорили особливості залучення експертів у ЗМІ, взявши участь у публічній дискусії «Експерти в медіа та професійні стандарти журналістики: кого запрошувати і як титрувати?».

Під час дискусії Незалежна медійна рада сформувала низку рекомендацій щодо вибору та верифікації експертів із метою покращання інформаційно-аналітичного контенту в українських медіа. Серед них:

- перевірка кваліфікованості експертів, яких запрошують коментувати в ЗМІ;
- забезпечення належного обсягу титрів під час тривалих виступів експертів;
- підготовка експертів до роботи з медіа (як із боку громадських організацій, так і самих медіа);
- навчання для гостьових редакторів телеканалів, як знаходити і працювати з експертами;
- створення не лише баз потенційних експертів, але й баз організацій, де можна знайти якісних спікерів;
- створення курсів для експертів щодо майстерності коментування зусиллями самих медіа та громадських організацій;
- посилення медіаграмотності аудиторії, щоб та була здатною розрізнити справжнього експерта від псевдо- або заангажованого.

Учасники дискусії проблемою вбачають те, що ЗМІ зазвичай залучають одних і тих самих спікерів, поверхово перевіряють їхній бекграунд і не приділяють достатньої уваги підготовці спілкування з ними.

«Дуже багато тем могли б коментувати науковці, якби в нас була якісна й фахова наука як така», – зазначив секретар Незалежної медійної ради та юрист Інституту медіа права в Центрі демократії та верховенства права Ігор Розкладай. – Інша проблема – це банальні лінощі. Дуже зручно сформулювати просту базу контактів і постійно користуватися нею». На його думку, такі бази експертів мають насамперед формуватися належним чином, бекграунд експертів верифікуватися, а інформація – з часом оновлюватися.

Якщо для друкованих чи інтернет-видань не має значення, як експерти розмовляють та чи вміють вони давати коментарі на камеру, то для медіа-експертів це є важливим критерієм. «Іноді замість того, аби зрозуміти тему, ти ще більше в ній заплутуєшся, прослухавши чийсь коментар», – звертає увагу Олена Голуб.

Медіаексперт Інституту масової інформації Ірина Земляна, збираючи онлайн-базу експертів для expert4.media, наголосила на загальній проблемі браку кваліфікованих спікерів у регіонах. Вона виокремила умовні категорії, на які можна розподілити коментаторів: «Є „кишенькові” експерти, які представляють чийсь політичні інтереси, є „диванні” експерти – блогери чи популярні користувачі в соцмережах, „весільні” експерти, які коментують усе, куди б їх не запросили. Є політики, які виступають у ролі експертів... При цьому в тіні часто залишаються ті, хто міг би внести якісну думку в матеріали».

Наталія Лигачова висловила пропозицію щодо створення своєрідних курсів для експертів, на яких вони навчалися б мистецтву ораторства, вмінню висловлювати власну позицію коротко й максимально переконливо саме для телеаудиторії.

Член Незалежної медійної ради Діана Дуцик як позитивний приклад такої ідеї навела британську компанію BBC, яка проводила навчання для експертів і вчила їх, як ефективно спілкуватися з медіа. «Мені здається, треба дивитися на проблему в ширшому контексті – контексті змін у системі освіти. Виходом може бути запровадження у вишах курсів, які би навчали майбутніх науковців, як спілкуватися з журналістами, – запропонувала вона. – Вміння простими словами пояснювати складні явища та висловлювати свою думку іноді буває навіть важливішим, аніж уміння працювати на камеру» [27; 14].

Слід зазначити, що в Україні вже з'явилися заклади освіти, де готують експертів. Наприклад, допомагати готувати експертів культурно-історичних цінностей та музеєзнавців у 2017 році взявся Черкаський художній музей.

16 червня 2017 року між Черкаським державним технологічним університетом і Черкаським обласним художнім музеєм було підписано договір про взаємне співробітництво щодо навчальних, методичних, наукових і творчих контактів із метою кваліфікованої підготовки фахівців у гуманітарній галузі, зокрема, бакалаврів та магістрів із музеєзнавства та експертизи культурно-історичних цінностей.

Основними завданнями фахівців художнього музею є надання методично-консультаційної допомоги в навчанні студентів щодо написання експертних висновків на твори мистецтва. Відтак, відповідно до договору, працівники музею

проводять майстер-класи для студентів ЧДТУ, є кураторами різнопланових виставок, надають консультації та роз'яснення з окремих питань діяльності музею, що, своєю чергою, дає змогу студентам отримати не лише теоретичну, а й практичну підготовку й стати висококваліфікованими фахівцями на ринку праці.

Зі свого боку, ЧДТУ сприяє підвищенню кваліфікації працівників музею, допомагає реалізації музейних співробітників в інтелектуальній, суспільній, духовній сферах та заохочує до участі в науково-дослідних програмах.

Така унікальна співпраця двох установ покликана покращити освітній і культурний рівень черкащан та продемонструвати ефективні результати.

Раніше ЧДТУ підписав договір про співпрацю з Державним архівом Черкаської області, Черкаським обласним краєзнавчим музеєм та Кам'янським державним історико-культурним заповідником [28].

Також майбутніх фахівців у галузі експертизи історико-культурних цінностей готують на кафедрі музеєзнавства й пам'яткознавства у КНУКіМ [29].

На основі угоди про співробітництво між установами-партнерами – Київським національним університетом культури і мистецтв та Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром у листопаді 2018 року на кафедрі музеєзнавства та експертизи історико-культурних цінностей ФІПіКБ відбувся семінар-нарада експертів-мистецтвознавців Експертної служби МВС України. У майбутньому сторони-партнери планують взаємовигідне використання наукового і практичного потенціалів з метою підвищення рівня експертного та науково-методичного виявлення і збереження предметів культурної та історичної цінності [30].

Отже, готуючи експертів, навчальні заклади створюють простір, завдяки якому фахівець, який володіє спеціалізованою інформацією (предметом) та визнаний як експерт іншими, зможе донести свою думку до широких верств населення, що сприятиме підвищенню загального рівня освіченості та розуміння певної теми, а також рівня довіри до експерта [8].

Адже довіра як ціннісна основа соціальної взаємодії відіграє незамінну роль в багатьох сферах, зокрема, й культурній.

«Довіра – це як мастило, яке дозволяє покращити роботу всієї системи, але для того, щоби була довіра, потрібен діалог», – наголошує Павло Кухта, член групи стратегічних радників при КМУ [11].

Американський журналіст Том Ніколз переконаний, що люди не можуть обійтися без експертів, тому вони повинні прийняти цю реальність без злості. Експерти також повинні визнати, що їх думки не є абсолютною істиною, і що їхні поради не завжди приймаються. На цьому етапі зв'язки, що тримають систему разом, небезпечно виснажені, тому необхідно відновлювати довіру й взаємну повагу, які очистять суспільний дискурс від необґрунтованих думок, і формуватимуть якісний інформаційний простір [9].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захаренко К. Відкритість інформаційного простору та контроль за доступністю інформації [Електронний ресурс] / К. Захаренко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – № 2 (12). – 2018. – Режим доступу: http://journals.stu.cn.ua/problemsotsialnoyi_roboty/article/view/157064/156368.
2. Годін С. Дозвільний маркетинг. Як з незнайомця зробити друга й перетворити його на покупця [Електронний ресурс] / С. Годін. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=C5VADAAAQBAJ&pg=PP5&lpg=PP5&dq=%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8+%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%94+%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%B0&source=bl&ots=gzzEGaMGnU&sig=ACfU3U0aazeU3IJgMNdXJCJf4Xk2KxDOaQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjXjcPjkLviAhUFxYsKHSUwBeE4FBD0ATAGegQICRAB#v=onepage&q=%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%94%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%B0&f=false>.
3. Майстер-клас «Лідери думок: хто, як, навіщо?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afisha.guru.ua/ua/event-4054-masterklass_%E2%80%9Dlidery_mnenij_kto_kak_zachem%E2%80%9D/.
4. Єжиганська Т. Лідери думок як суб'єкти й інструменти комунікації видавництва [Електронний ресурс] / Т. Єжиганська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2018. – С. 51-58. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/11778>.
5. Шкарпова О. Сім критеріїв, як вибрати хорошого експерта [Електронний ресурс] / О. Шкарпова – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/143039/2018-12-03-sim-kriteriiv-yak-vibrati-khoroshogo-eksperta/>.
6. Платонова А. Катерина Ботанова: «В суспільстві розвивається бажання говорити тільки про хороше» [Електронний ресурс] / А. Платонова. – Режим доступу: <http://culturepartnership.platfor.ma/katerynabotanova/>
7. http://toplutsk.com/articles-article_388.html.
8. Панченко А. Експертна думка, її ідентифікація в думці громадській [Електронний ресурс] / А. Панченко. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3982/Panchenko_kspertna_dumka.pdf.

9. How America Lost Faith in Expertise And Why That's a Giant Problem By Tom Nichols [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2017-02-13/how-america-lost-faith-expertise>.

10. Кому можна довіряти? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://open.kmbs.ua/komu-mozhna-doviryati/>.

11. Михайльчук В. Про реформи – конструктивно і простою мовою [Електронний ресурс] / В. Михальчук. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/125633/2017-05-03-pro-reformi-konstruktivno-i-prostoyu-movoyu/>.

12. Кожем'якіна О. Довіра в сучасному соціумі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/User1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/vier_2011_11_9.pdf.

13. Бахтєєв Б. Експерти й «експерти». Про тих, кого запрошують, і кого використовують [Електронний ресурс] / Б. Бахтєєв. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/143380/2018-12-16-eksperti-i-eksperti-pro-tikh-kogo-zapros Huyut-i-kogo-vikoristovuyut/>.

14. Рекомендації щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://detector.media/community/article/135192/2018-03-01-rekomendatsii-shchodo-printsipiv-zapros hennya-gostei-i-titruvannya-ekspertiv-v-informatsiino-analitichnii-zhurnalistitsi/>.

15. Личковах В. Естетик як арт-критик і куратор мистецького життя. Художня творчість і тенденції соціокультурного руху сучасності [Електронний ресурс] / В. Личковах. – Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/theses/c7fdd45a-b3b3-48e4-912c-422b5e5ea38f>.

16. Український культурний фонд відібрав членів експертних рад та оголосив старт конкурсу мистецьких проєктів. Визначено експертів Українського культурного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/22_05_2018;

17. http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245369855&cat_id=245257646.

18. Жаркова О. Юлія Федів, виконавчий директор Українського культурного фонду: «Хочу, щоб для всього світу було трендово, наприклад, взяти участь в Одеському кінофестивалі» <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2652492-ulia-fediv-vikonavcij-direktor-ukrainskogo-kulturnogo-fondu.html>; Український культурний фонд відібрав членів експертних рад та оголосив старт конкурсу мистецьких проєктів [Електронний ресурс] / О. Жаркова. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/22_05_2018.

19. Відбувся тренінг для експертів Українського культурного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/14_02_2019.

20. Юрчак О. Про корову, рейтинги та інновації – або чому роль експертів є ключовою [Електронний ресурс] / О. Юрчак. – Режим доступу: <https://investgazeta.ua/blogs/pro-korovu-rejtingi-ta-innovatsiji-abo-chomu-rol-ekspertiv-e-klyuchovoyu>.

21. Палажій Г. Фрідеріке Мьошель: В Україні мистецтво ретранслює значно важливіші речі, ніж у Європі [Електронний ресурс] / Г. Палажій. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2016/12/26/friderike_moshel_v_ukraini_mystetstvo_retranslyuie_znachno_vazhlyvishi_rechi_nizh_1015395.

22. Власенко В. Виконавчий директор і співзасновник Офісу зв'язку українських аналітичних центрів у Брюсселі Олена КАРБУ: «Наші експерти тримають Україну у фокусі уваги європейського істеблішменту» // Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vikonavchij-direktor-i-spivzasnovnik-ofisa-zvyazku/>.

23. Бабій І. Як зберегти культурну спадщину в умовах збройного конфлікту. Діалог примирення [Електронний ресурс] І. Бабій. – Режим доступу: <http://gkpress.if.ua/yak-zberegty-kulturnu-spadshhynu-v-umovah-zbrojnogo-konfliktu-dialog-prumyrennya/>.

24. Культура у конфлікті: як митці можуть допомогти подолати протистояння в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D1%96-%D1%8F%D0%BA-%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%86%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96/a-39404451>.

25. Малинка В. Кому вірити в часи постправди? Поради журналістів «Українського тижня» [Електронний ресурс] / В. Малинка. – Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/master_clas/komu_viriti_v_chasi_postpravdi_poradi_zhurnalistiv_ukrainskogo_tizhnya/.

26. Юркова О. Не вір, не лайкай, не репость. 10 заповідей медіа грамотної людини [Електронний ресурс] / О. Юркова. – Режим доступу: <http://uchoose.info/ne-vir-ne-lajkaj-ne-repost-10-zapovidej-mediagramotnoyi-lyudyny/>.

27. Едменс А. Якій інформації довіряти у світі «постправди»? [Електронний ресурс] / А. Едменс. – Режим доступу: https://www.ted.com/talks/alex_iedmans_what_to_trust_in_a_post_truth_world/transcript?language=uk.

28. Гордієнко Т. «Кишенькові», «диванні», «весільні» й «телевізійні» експерти. А де ж шукати якісних? [Електронний ресурс] / Т. Гордієнко. – Режим доступу: https://ms.detector.media/ethics/standards/kishenkovi_divanni_vesilni_y_televiziyeni_eksperti_a_de_zh_shukati_yakisnikh.

29. Художній музей допомагатиме ЧДТУ готувати експертів культурно-історичних цінностей та музеєзнавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chdtu.edu.ua/news/item/8267-khudozhnii-muzei-dopomahatyme-chdtu-hotuvaty-ekspertiv-kulturno-istorychnykh-tsinnostei-ta-muzeieznavtsiv>.

30. Ознайомча практика експертів історико-культурних цінностей: професійно, креативно, сучасно! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knukim.edu.ua/oznayomcha-praktika-ekspertiv-istoriko-kulturnih-tsinnostey-profesiyno-kreativno-suchasno/>.

31. Експерти-мистецтвознавці МВС України на ФПіКБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knukim.edu.ua/eksperti-mistetstvoznavtsi-mvs-ukrayini-na-fipikb/>.

Матеріал підготувала

Лелик М. Б.,
голов. бібліограф відділу
наукового аналізу та уза-
гальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування *Т. П. Римаренка*

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 0,93. Б/т. Зам. 63. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12